

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 12 maj 1943 kl. 12 m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande i anledning av väckt motion om utredning angående åtgärder för införande av deltidstjänst.

I en inom andra kammaren väckt och till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion nr 281 har herr *Håstad* och fröken *Andersson* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående åtgärder för införande av deltidstjänst i första hand i det allmännas verk, varvid avseende icke minst måtte fästas vid befolkningspolitiska och familjesociala synpunkter. *Motionen.*

Inom första kammaren har väckts en lika lydande motion nr 195.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen I: 195.

I två till 1942 års riksdag väckta motioner, I: 181 och II: 238, hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning — lämpligen genom 1941 års befolkningsutredning — angående åtgärder för att, med hänsyn icke endast till familjesociala utan även till befolkningspolitiska synpunkter, bereda gifta kvinnor ökade tillfällena till deltidarbete i såväl allmän som enskild tjänst. *1942 års riksdag.*

Dessa motioner hänvisades för förberedande behandling till respektive första kammarens andra tillfälliga utskott och andra kammarens tredje tillfälliga utskott.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskott avstyrkte motionen (se dess utlåtande nr 7).

I sitt utlåtande nr 8 hemställde däremot första kammarens andra tillfälliga utskott, i tillämpliga delar i likhet med reservanterna i andra kammarens utskott, att första kammaren måtte endast så till vida bifalla motionen, att kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om utredning angående åtgärder för att bereda gifta kvinnor ökade tillfällena till deltidarbete i allmän tjänst.

Vardera kammaren biföll sitt utskotts hemställan.

I anledning av nu förevarande motion har utskottet i vederbörlig ordning *Yttranden.* inhämtat yttranden från socialstyrelsen, statskontoret, statens arbetsmarknadskommission och 1941 års befolkningsutredning, varjämte utskottet berett svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, högerns centrala kvinnorråd, svenska landsbygdens kvinnoförbund, folkpartiets kvinno-

förbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Fredrika Bremer-förbundet samt tjänstemännens centralorganisation (T. C. O.) tillfälle att yttra sig över motionen. Samtliga av de sålunda i ärendet hörda myndigheterna och organisationerna med undantag av tjänstemännens centralorganisation yttrade sig jämväl över de förra året väckta motionerna i ämnet.

Socialstyrelsen hänvisar till sitt yttrande över den vid förra årets riksdag väckta motionen i ämnet och tillstyrker en utredning i motionens syfte. Det synes styrelsen rimligt, att, såsom i motionen antydes, utredningen i första hand får avseende på anställningar i allmän tjänst men att frågan om deltidarbete i enskild tjänst därjämte uppmärksammas i möjligaste mån. Ett positivt ställningstagande till frågan om deltidarbetet för den allmänna tjänstens vidkommande kan enligt styrelsen antagas icke skola bli utan en gynnsam påföljd med avseende på opinionens inställning till spørsmålet, vad den enskilda förvärvsverksamheten angår. Styrelsen framhåller vidare, att deltidarbete icke får bli en obligatorisk arbetsform utan endast en frivillig, på sätt som i motionen understrukits. Den i årets motion föreslagna utvidgningen av området för utredningen till att omfatta även andra än gifta kvinnor finner styrelsen befogad. Styrelsen betonar, att frågan har betydelse också ur den partiella arbetskraftens synpunkt. En utredning i ämnet bör icke vara främmande för att deltidarbetets problem i själva verket utgör ett komplex av olika sociala och ekonomiska spørsmål.

Statskontoret anser, att möjligheterna att anordna deltidstjänster utan praktiska olägenheter för arbetet och försämring av arbetseffekten äro ganska begränsade, men ämbetsverket har intet att erinra mot att detta spørsmål göres till föremål för närmare utredning.

Statens arbetsmarknadskommission har överlämnat ett yttrande från kommissionens sakkunniga i frågor rörande kvinnlig arbetskraft. De sakkunniga framhålla, att det synes, som om det i första hand nödvändiga vore en utredning om formerna för inordnande av partiellt arbetsföra i arbetslivet. De resultat, som skulle framgå ur en sådan utredning, bliva sedan av betydelse för bedömandet jämväl av frågan om andra gruppers, däribland de gifta kvinnornas, deltidarbete. Enligt vad de sakkunniga erfarit torde en utredning rörande de partiellt arbetsföra vara att förvänta. Någon separat utredning i enlighet med motionärernas förslag torde enligt de sakkunniga icke vara nödvändig. — Arbetsmarknadskommissionen framhåller för egen del, att deltidarbetet under allmän mobilisering eller krig kommer att få helt andra proportioner än vad nu är fallet och som kunna väntas under mera normala förhållanden. Såsom förhållandena under det senaste året utvecklats i vårt land under inflytande av den fortgående upprustningen och läget inom

vissa delar av folkförsörjningen, skulle säkerligen redan nu ett allmännare införande av deltidarbete kunna tillföra delar av näringslivet arbetskraft i ökad omfattning. Från kommissionens sida ha såsom kommissionen redan framhållit i sitt förra året avgivna yttrande i ämnet förberedande åtgärder vidtagits för att befrämja ianspråktagande av landets latent arbetskraft-reserver. Det skulle enligt kommissionen säkerligen medföra mindre gynnsamma konsekvenser att framskapa och utbygga en permanent form för deltidarbetet baserad på krisförhållandena inom arbetslivet, men de erfarenheter som kunna vinnas på denna väg kunna dock lämna värdefulla upplysningar om arbetsområden, inom vilka deltidarbete lämpligen kan ifrågakomma, samt belysa frågor rörande fördelar och nackdelar i olika avseenden som denna arbetsform kan medföra.

1941 års befolkningsutredning erinrar om att befolkningsutredningen i sitt över den vid förra årets riksdag väckta motionen tillstyrkte en utredning angående deltidstjänst för gifta kvinnor. Under det inom befolkningsutredningen det senaste året bedrivna utredningsarbetet rörande olika frågor, som gälla familjernas välfärd och som bland annat omfattat frågan om daghem och lekskolor samt hemhjälp, har befolkningsutredningen fått sina synpunkter på önskvärdheten av att en utredning om deltidarbete verkställas, ytterligare bestyrkta. Ur befolkningspolitisk synpunkt måste det vara synnerligen angeläget, att de unga mödrarnas krafter ej förslitas utan att de beredas bästa möjliga levnadsvillkor. Ur arbetsmarknadssynpunkt måste det vara ett intresse, att de gifta kvinnor, som under ungdomen önska uppehålla sin yrkesskicklighet för att under medelåldern, då de gifta kvinnornas arbetskraft annars i många fall ej blir helt utnyttjad, kunna göra en fullt produktiv insats, bli i stånd att göra detta. Ur samhällets synpunkt måste det alltså te sig önskvärt att arbetslivet inrättas på sådant sätt, att speciell hänsyn toges till kvinnornas arbetsbörda inom hemmen under de aktiva moderskapsåren. När befolkningsutredningen således vill tillstyrka, att en utredning verkställas rörande deltidarbete, är befolkningsutredningen medveten om de invändningar som från visst kvinnohåll rests mot deltidarbete. Oavsett om de farhågor, som uttalats, äro berättigade eller ej, anser emellertid befolkningsutredningen, att de ej kunna utgöra skäl emot en utredning och att intet kan stå att vinna för de förvärvsarbetande kvinnorna genom att bortse från de faktiska svårigheter, som föreligga för mödrarna.

Svenska arbetsgivareföreningen framhåller att utslagsgivande för möjligheten att genomföra deltidarbete ytterst torde bliva i vad mån detta med hänsyn till verksamhetens rationella bedrivande kan medföra fördelar eller i alla händelser anordnas utan nämnvärda nackdelar inom olika verksamhetsgrenar. Fördelar ur ekonomisk synpunkt stå i huvudsak endast att vinna inom verksamhetsgrenar, där arbetstillgången är ojämnt fördelad under

dagen eller veckan och där man tillika kan på förhand beräkna växlingarna i arbetstillgången. Inom dylika områden förekommer redan deltidarbete i ej oväsentlig omfattning, framför allt inom handeln. Likaså torde deltidanställda stundom anlitas inom det rutinmässiga kontorsarbetet. Inom den industriella produktionen är däremot deltidarbete mindre vanligt. Av olika skäl medför deltidarbete där vissa betydande nackdelar, som ur arbetsgivar synpunkt låter deltidarbete framstå såsom mindre lämpligt. Föreningen anser, att utöver de i motionen anförda nackdelarna deltidarbete även skulle medföra en oproportionerlig belastning av arbetsgivarnas sociala utgifter för de anställda. Föreningen framhåller vidare, att man ej kan förvänta, att industriföretagen vilja deltidanställa personal i den mån därav kan befaras ökade produktionskostnader. Då vissa synpunkter tala för att deltidarbete mer allmänt än nu bör prövas och att det särskilt för gifta kvinnor är en lämplig anställningsform, synes det föreningen naturligt, att man undersöker, om ej i det allmännas tjänst möjligheter till deltidarbete föreligga, och huruvida de hinder, som för närvarande förefinnas däremot, kunna undanröjas. Föreningen förutsätter emellertid såsom självklart, att någon lagstadgad rätt att erhålla eller övergå till deltidarbete ej skall stipuleras ens i allmän tjänst. Sedan erfarenhet vunnits inom den statliga och kommunala förvaltningen, torde arbetsmarknadsorganisationerna böra överväga, vad som i detta hänseende kan åtgöras inom det enskilda näringslivet.

Landsorganisationen i Sverige framhåller följande: I yttrande över den vid 1942 års riksdag väckta motionen rörande deltidstjänst för gifta kvinnor anförde landsorganisationen att icke endast bland arbetarna och arbetsgivarerna utan även på kvinnohåll delade meningar rådde om lämpligheten av ett sådant system. Ställningstagandet vore ej sällan bland både anhängare och motståndare till denna anställningsform påverkat av förutfattade doktrinärt eller känslomässigt bestämda värderingar. Man syntes i sådana fall förutsätta att fråga vore om rätt resp. plikt för gift kvinna att utföra deltidarbete medan problemet tydligen endast gällde genomförbarheten inom vissa områden av sådan arbetsorganisation, varigenom efter fri överenskommelse anställningsformen ifråga kunde vinna tillämpning. Detta vore en praktisk-teknisk fråga, vars lösning icke borde påverkas av några principiella uppfattningar om gift kvinnas förvärvsarbete i allmänhet. Frågans praktiska intresse ansåg landsorganisationen motivera en utredning. Denna borde emellertid göras helt förutsättningslös och, under fasthållande av anställningsformens frivilliga karaktär, främst inriktas på en inventering av arbetsområden och arbetsuppgifter, vilka över huvud kunde tänkas ifrågakomma för deltidarbete, samt på en undersökning av beräkningsgrunderna vid sådant arbete för av anställningstid resp. arbetad tid beroende löneförmåner.

Vad sålunda anföres åberopar landsorganisationen som yttrande även över

den nu remitterade motionen, i vad denna avser deltidstjänst för gift kvinna. Att deltidstjänsten för de gifta kvinnornas vidkommande är ett verkligt intresse torde ha bestyrkts bl. a. av den utredning — och den i anledning därav förda offentliga diskussionen — rörande de gifta kvinnornas sjukledighet, som företagits av 1942 års statsrevisorer. Den remitterade motionen avser en allmän utredning av frågan om deltidsarbete, utan begränsning till gifta kvinnor. Yrkandet om en sålunda utvidgad utredning torde visserligen, på det håll det ursprungligen framstälts, närmast ha förestavats av rent principiella motiv; för de manliga och de ogifta kvinnliga arbetstagarnas del har frågan om deltidstjänst intet nämnvärt praktiskt intresse. Med hänsyn till möjliga undantagsfall vill landsorganisationen dock tillstyrka motionärernas förslag att utredningen utsträcker sig att omfatta anställda i allmänhet.

Tjänstemännens centralorganisation (T. C. O.) uttalar, att det icke kan bestridas, att det för vissa grupper av anställda skulle innebära en fördel, om möjlighet till deltidsarbete bereddes dem. Särskilt gäller detta gifta kvinnor, som ha småbarn. En absolut förutsättning för att deltidsarbete i ökad utsträckning skall kunna införas i såväl allmän som enskild tjänst måste vara, att icke arbetsresultatet äventyras. Arbetets art torde nog i allmänhet vara sådan, att heltidstjänst i regel måste krävas. Vid ett eventuellt införande av deltidsarbete i större utsträckning än vad som nu förekommer, finnes — som från arbetstagarhåll redan tidigare uttalats — alltid den risken, att deltidsarbetet kommer att verka nedpressande såväl på löneläget för de anställda som på de allmänna anställningsvillkoren. Vid eventuell utredning bör enligt T. C. O:s mening här uttalade risk vinna stor uppmärksamhet. Vidare böra uppmärksammas spörsmålen om, hur de deltidsanställdas pensionsrätt skall ordnas samt hur deras semesterförmåner, sjukledighetsersättning m. m. skall regleras. Dessutom bör deltidsarbetet under inga omständigheter åläggas befattningshavare. Trots de betänkligheter, som sålunda en utökning av deltidsarbetet i viss mån kan ingiva, vill T. C. O. icke motsätta sig en utredning i frågan.

Högerns centrala kvinnoråd förklarar sig kraftigt vilja tillstyrka den begärda utredningen. Med anledning av den i årets motion ifrågasatta utvidgningen av området för utredningen till att omfatta även andra än gifta kvinnor, d. v. s. såväl män som ogifta kvinnor, instämmer kvinnorådet i att även dessa kategorier kunna vara i behov av deltidstjänst men anser dock att frågan om de gifta kvinnornas deltidstjänst bör särskilt uppmärksammas.

Svenska landsbygdens kvinnoförbund anser att om något avgörande resultat befolkningspolitiskt eller nationalekonomiskt sett skall stå att vinna torde det vara ofrånkomligt att välja en bredare uppläggning av frågan än vad som skett i motionen, där den föreslagna utredningen begränsats till den allmänna tjänsten. Förbundet tillstyrker en utredning av frågan om deltidsarbete för kvinnor men förutsätter att denna kommer att behandla

frågan i hela dess omfattning och alltså beröra alla kvinnokategorier både i städerna och på landsbygden. Utom de befolkningspolitiska och familjesociala synpunkterna anser förbundet att även rena arbetsmarknadssynpunkter böra beaktas och då också den del därav som berör landsbygdens behov av och möjligheter till erhållande av arbetskraft i hushåll och jordbruksarbete.

Folkpartiets kvinnoförbund erinrar om att förbundet redan förra året förordade en utredning i motionens syfte. Då årets motion enligt förbundets förmenande undergått en viss förbättring, i det att hänsyn tagits till från vissa kvinnoorganisationer inkomna önskemål om att en eventuell utredning inte borde begränsas till att endast avse gifta kvinnor utan utsträckas till att omfatta även ogifta kvinnor och män, anser sig förbundet ha ännu större skäl att tillstyrka motionen. Förbundet är emellertid enigt med motionärerna om att frågan om deltidstjänst alltid måste bli mest betydelsefull för de gifta kvinnorna och i all synnerhet för kvinnor med små barn. Även i ett annat avseende anser förbundet, att motionen undergått en förbättring i förhållande till förra årets motion, nämligen då motionärerna förorda, att utredningen i första hand skall taga sikte på införande av deltidstjänst i allmän tjänst. Förbundet understryker slutligen önskvärdheten av att den kommitté, som får en eventuell utredning om hand, måtte få sådan sammansättning, att utredningen blir förutsättningslös.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund framhåller, att förbundet betraktar frågan om gifta kvinnors deltidsarbete såsom ett delproblem av det större problemet om olika befolkningsgruppers partiella utnyttjande i produktionen. Förbundet skulle anse det önskvärt med en utredning, som hade befogenhet att ta upp frågan om deltidsarbetet på detta vidare plan. Förbundet är nämligen medvetet om att en snar lösning av denna fråga är önskvärd. Denna utredning bör klarlägga frågan om deltidsarbetets speciella problem: löneformer, arbetstid, semesterförmåner, sjukledighetsersättning o. s. v. I samband med den av riksdagen tidigare begärda utredningen om frågan om de partiellt arbetsföras arbetsmöjligheter borde deltidsarbetet i hela dess omfattning tagas upp och därmed också detta delproblem därav. Förbundet förutsätter också, att vid en planering för arbetsmarknadens framtidsproblem även kvinnornas arbetsproblem måste tagas upp, varvid man icke kan undgå att ta ställning till frågan om deltidsarbete. Emellertid vill förbundet starkt understryka att en utredning om deltidsarbetet under inga omständigheter får sikta till att den kvinnliga arbetskraften pressas till ett begränsat utnyttjande av sin arbetsförmåga. Förbundet framhåller slutligen att förbundet är positivt inställt till att frågan tages upp till behandling, men anser att motionen på ett mindre lyckligt sätt understryker de gifta kvinnornas särställning beträffande detta problem.

De kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd och Sveriges husmodersföreningars riksförbund, vilka i sina förra året avgivna yttranden uttalade, att en eventuell utredning icke borde begränsas till allenast de gifta kvinnorna utan utsträckas till att omfatta även andra löntagare, såväl ogifta kvinnor som män, förklara nu, att sedan området för den föreslagna utredningen utvidgats, de icke ha något att invända mot en förutsättningslös utredning i enlighet med motionärernas hemställan.

Fredrika Bremer-förbundet anser det gynnsamt, att området för den föreslagna utredningen å ena sidan utvidgats till att omfatta även andra än gifta kvinnor samt å andra sidan begränsats till i första hand den allmänna tjänsten. På samma gång som förbundet inser de fördelaktiga verkningar ett deltidsarbete kan medföra, är det emellertid förbundet angeläget betona, att ett deltidsarbete kan medföra ogynnsamma konsekvenser såsom minskade befordringsmöjligheter icke blott för sådana anställda som haft avkortad arbetstid utan inom hela yrkesgrupper. En kommande utredning bör taga sikte på att motverka en befarad dylik utveckling.

För egen del får *utskottet* anföra följande.

Utskottet.

Den motion (nr 238), som förelåg till behandling vid förra årets riksdag, avsåg en utredning angående åtgärder för att bereda gifta kvinnor ökade tillfällen till deltidsarbete i såväl enskild som allmän tjänst. Den nu till behandling föreliggande motionen innebär emellertid i förhållande till förra årets motion både en inskränkning, därigenom att utredningen angivits till i första hand det allmännas verk, och en utvidgning så tillvida, att den samma föreslagits skola omfatta icke blott gifta kvinnor utan över huvud taget alla, såväl kvinnor som män, vilka kunna vara i behov av deltidstjänst, såsom exempelvis ogifta mödrar ävensom personer med nedsatt arbetsförmåga samt studerande, vilka ofta kunna vara i behov av att genom förvärsarbete skaffa sig en inkomst, fastän de icke äro i tillfälle att taga heltidsanställning. Även ur det allmännas synpunkt kan det vara av värde, att jämväl ifrågasvarande kategoriers arbetskraft i möjligaste mån kommer samhället till godo. Utskottet har därför icke något att erinra mot en utredning inom den förändrade ram, som motionen angivit.

Med hänsyn till de praktiska svårigheter, som möta mot genomförandet av den föreslagna arbetsformen vid enskild tjänst, anser utskottet i likhet med motionärerna, att en utredning i ämnet för närvarande bör begränsas till allmän tjänst, där arbetsformer och reglementen i stor utsträckning reglera verksamheten och där förutsättningarna för införande av deltidsarbete äro störst. Härvid bör i främsta rummet undersökas, inom vilka områden av sådan tjänst, statlig som kommunal, deltidsarbete lämpligen kan komma ifråga samt vilka åtgärder, som böra vidtagas för att en övergång bäst skall kunna äga rum till en dylik arbetsform i de fall, detta må befinnas önskvärt och ändamålsenligt. Härjämte bör till behandling upp-

tagas frågan om avlönings-, pensions-, befordrings- m. fl. förhållanden, vilka kräva särskild reglering vid deltidanställning i allmän tjänst. I detta sammanhang får utskottet i anslutning till den uppfattning, som kommit till uttryck i motionen och i ett fleral av de i ärendet avgivna yttrandena, understryka betydelsen av att deltidstjänsten förutsätter fullt frivillig överenskommelse härom mellan vederbörande parter.

Utskottet har icke förbisett, att farhågor uttalats för att, därest deltidarbete skulle komma att bli mera allmänt infört för speciellt kvinnornas del, detta skulle kunna medföra risk för vissa icke önskvärda konsekvenser, såsom en allmän nedvärdering av kvinnoarbetet, sänkning av löner för kvinnorna, sämre befordringsmöjligheter m. m. Utskottet har ej heller förbisett de vanskligheter, som kunna vara förenade med att under nuvarande extraordinära förhållanden på arbetsmarknaden behandla frågor, som kunna få sin fullständiga och slutliga lösning först under andra förhållanden, vilka det för närvarande är omöjligt att bedöma med någon större säkerhet. Betänkligheter av denna art synas emellertid med hänsyn till att resultatet av en sådan utredning kunna förväntas först efter en längre tid och den betydelse på lång sikt frågan har ur befolkningspolitisk och social synpunkt icke böra få utgöra hinder för en utredning i ämnet, som dock förutsättes bli förutsättningslös.

Slutligen får utskottet understryka vikten av att i en blivande utredning samtliga intresserade grupper bli representerade i den omfattning, som erfordras för att erhålla en möjligast allsidig belysning av ifrågakvarande problem.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om en förutsättningslös utredning angående åtgärder för att skapa ökade tillfällen till deltidarbete i allmän tjänst.

Stockholm den 6 maj 1943.

På utskottets vägnar:

MARTIN LJUNGBERG.

Närvarande: samtliga ordinarie ledamöter.

Reservation

av fruarna *Skoglund-Lindholm* och *Linderoth-Andersson*.